

СОЦІАЛЬНА ТА ЕТНОКУЛЬТУРНА АДАПТАЦІЯ НЕКОРІННОГО НАСЕЛЕННЯ ВИННИК У ГРОМАДУ МІСТА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

В умовах становлення державності України зростає інтерес до етносоціальної мозаїки регіонів і поселень, особливостей їх розвитку, джерел сучасного складу населення.

При етнографічному вивченні та дослідженні м. Винники маємо справу з порівняно однорідним у національному відношенні населенням. Цільове наукове анкетування мешканців м. Винники дає уявлення про особливості руху населення за останні 50 років. Зокрема, дуже суттєвим для розуміння культури і побуту міського населення є співвідношення у ньому корінного і прибулого елемента. У післявоєнний час етносоціальні, етнокультурні та демографічні процеси у Винниках розвивались під впливом різних факторів. До певної міри вони коригувались змінами адміністративного статусу міста від районного центру до міста, підпорядкованого Львівській міській Раді, а з 1972 р. у складі Червоноармійського (з 1990 р. – Личаківського) району м. Львова, та змінами чисельного складу населення.

Основними факторами, що визначали зміни росту чисельності населення м. Винники у перші повоєнні роки, були:

- виїзд до Польщі мешканців польської, єврейської та частково української національностей відповідно угоди між урядом УРСР і ПКНВ від 9 вересня 1944 р.;
- високий природний приріст;
- прибуття спеціалістів різних галузей народного господарства із східних

областей УРСР, Росії та інших союзних республік;

– поселення українців з українських етнічних земель (Надсяння, Холмщини, Лемківщини, що відійшли до складу Польщі¹.

У тісному зв'язку з динамікою національного складу та зміною місця проживання населення перебували зміни у соціальній структурі громади.

Хоча у всі часи українці в місті становили абсолютну більшість, відсоток представників польської, німецької, російської, єврейської національностей у різні історичні періоди також був досить значним. У повоєнні роки в ході реалізації згаданої угоди від 4 вересня 1944 р. частина мешканців містечка польської національності або ополячених українців виїхала. Характерно, що тоді ж місто покинула й частина корінних українців, які скористалися переселенням як нагодою уникнути «принад» радянської влади, про які вже знали з 1939–42 рр.

За наслідками угоди 1944 р. у Винниківський район до кінця 1945 р. прибуло 379 родин українців. Найбільша їх кількість походила із Надсяння (60 відсотків), трохи менше – з Холмщини (30 відсотків) та Лемківщини (10 відсотків). Постановою виконкому Винниківської райради «Про передачу будинків переселенцям з Польщі» було затверджено передачу будинків поляків, які виїхали у

© Комаринська З., 1999.

Польщу, переселенцям, що прибули з Польщі на територію Винниківського району. Іншою постановою виконкому Львівської облради від 23.08.1945 р. затверджувався додатковий план кредитування переселенців до Львівської області. Згідно з цими двома основними документами, у розпорядження переселенців було виділено 350 будинків, передано 932,6 га незасіяних земель, 69,21 га посівів озимих культур та 28 га картоплі. Сільгоспбанком вже на 1 серпня 1945 р. було прокредитовано 37 господарств. Додатковий план кредитування на суму 207 тис. крб. охопив ще 151 господарство².

Певні сторони адаптації переселенців у громаду Винник простежуються на основі усних спогадів переселених. За словами самих переселенців, не все було так, як того вимагали постанови. За свідченнями переселенців, «влада не давала вагомих пільг нам, ми не голодували, але їжі було мало. В колгоспі працювали за півдурно», – згадує одна з переселенців. І все ж «люди хоч і жили бідно, але дружно. Православні і греко-католики разом ходили до однієї церкви», – згадує інший. У кількох свідченнях з гіркотою зазначається про те, що часто місцеві українці зустрічали переселенців зневажливо: «Ви – зайди, і приїхали займати наші землі». Після пережитих трагедій, після стількох поневірянь ці слова дуже болісно сприймалися³.

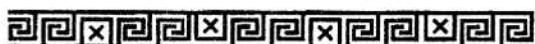
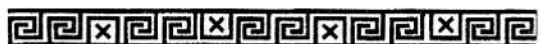
Чимало дорослих членів родин переселенців йшли працювати на швейну та тютюнову фабрики, але більшість знаходила роботу у колгоспах, діти навчалися у школах. Цікаво відзначити, що в перші роки після переселення прибулі зберігали свої громади, поселялися поряд зі своїми колишніми сусідами, одружувались з переселенцями (наприклад, у сім'ї Кадиляків чоловік і дружина – уродженці с. Чистогорб Сяноцького повіту). У побуті під час відзначення календарних свят та сімейних подій земляцькі зв'язки часто займали місце родинних⁴.

У перші повоєнні роки прибували, крім переселенців з Польщі, ще й вихідці зі східних областей України – Хмельницької, Вінницької, Чернігівської, Черкаської, Полтавської, Донецької, Ворошиловградської – та Російської Федерації. У потоці поселенців було немало відданих служителів тоталітарної системи – партійних, радянських керівників району, військовослужбовців, працівників НКВС та МДБ. Серед цієї категорії прибулих протягом усього часу росіян було найбільше⁵.

Серед нових мешканців Винник, які прибували з інших областей України і з інших радянських республік, 54,1% походили з міст, 45,9% – із сіл. Проте за цим середнім показником дуже відчутною була відмінність між прибулими з регіонів України і тими, що прибули з Росії та інших союзних республік. Прибулі з українських областей на 56,6% походили із сіл, всі ж інші на 82,6% були вихідцями з міст. Така особливість прибулого «радянського» населення була властивою для всіх міст західних областей України, в яких серед прибулих з України числилось 53% селян, а серед прибулих з інших республік – 72,6% мешканців міст. Всього ж серед «радянських» прибулих у міста з-поза УРСР було 27,8%⁶.

Трохи згодом у Винниках оселялися також вихідці з міст і сіл Львівської та сусідніх з нею областей західноукраїнського регіону. Географія походження цих людей досить широка – від різних районів Львівщини: Жидачівського, Дрогобицького, Пустомитівського, Самбірського, Турківського, Сколівського – до Західного Поділля і Закарпаття⁷.

Мотивами до міграції населення 1950–60-ті роки і у наступний час були сімейні обставини, незадоволення зарплатою за попереднім місцем праці, незадоволення характером роботи і умовами праці, скерування після закінчення навчання, бажання поліпшити житлові умови та інші.

Як відомо, інтенсивність міграцій, міграційна активність населення пов'язані з рівнем економічного розвитку регіону, чисельністю постійного населення, взаєморозташуванням регіонів, також структурою економіки, географічним положенням, природними умовами, етнічним складом населення⁸. Процес адаптації за умов незворотних міграцій або переселень, пов'язаний з різкою зміною матеріального, соціального і психологічного стану індивіда, який змінив місце проживання.

Створення у Винниках в 1945–55 рр. багатьох нових галузей промисловості і позитивно впливало на темпи і характер формування нової соціальної структури. Вимагались і прибували нові кваліфіковані спеціалісти, які, у свою чергу, надавали допомогу місцевому населенню швидко опанувати нові професії⁹.

Характерною ознакою радянської кадрової політики було те, що спеціалістів, які прибували зі східних областей України, а також з Росії, як правило, призначали на керівні посади в органах районного та місцевого управління, освіти, промисловості (близько 25–30%). Під етнічним кутом зору в переважній більшості це були зрусифіковані українці та росіяни. Лише невелику частину з них становив національно свідомий український елемент. Практично впродовж всього часу, починаючи з кінця 40-х років, число прибулих на постійне проживання у місто переважало над кількістю тих, хто виїжджав. Наприклад, згідно з статистичними даними, у 1964 р. у Винники прибуло 295 осіб, тоді як вибуло з міста 190 жителів. Механічний приріст за рік становив 105 чол.¹⁰

Деякі характеристичні риси були властивими для зайнятості населення Винник у 1970–90-х роках. Це пов'язано зі стабілізацією економічного становища жителів міста, соціальною і культурною адаптацією переселенців і приїжджих. У

цей час близько 40% дітей переселенців і приїжджих здобувають вищу освіту або займають відповідні інтелігентні посади (вчителі, інженери, лікарі, банківські працівники, ін.) у Винниках. Разом з тим багато молодих мешканців Винник обирають місцем праці установи та підприємства Львова.

У загальноосвітніх школах м. Винники переважна більшість вчителів становлять мешканці Винник. Те ж стосується дитячих спеціалізованих установ. У той же час помітними є відмінності у рівні освіти окремих груп місцевого і прибулого населення. Дають про себе знати освітній рівень та види занять представників старшого покоління тих чи інших груп корінного чи прибулого населення. Узагальнення спогадів показує, що практично усі з опитаних переселенців, які мали вищу освіту, намагалися так само дати її своїм дітям. Помітним є й те, що впродовж усього часу існував великий потяг всіх переселенців до освіти. У сім'ях переселенців зі середньою або середньо-спеціальною освітою батьки прагнули навчати своїх дітей у вищих навчальних закладах. Щоправда, не завжди це вдавалося реалізувати. Здається, що цей момент сприяв інтеграції переселенців у громаду міста, завоюванню ними авторитету у місцевих, корінних жителів. Чимало з них зайняли авторитетне службове і соціальне становище.

Варто також відзначити, що некорінне населення і у політичному житті міста проявило велику активність. Так, під час виборів до Львівської міської Ради у 1967 р. з 15 висунутих кандидатами у депутати від Винник 5 осіб були немісцевими жителями (переселенці з Ярославського і Перемиського повітів)¹¹.

Щодо приїжджих мешканців Винник російської національності, то вони у радянські часи першими підтримували «радянські громадсько-політичні традиції» відзначення свят Великої Жовтневої со-

ціалістичної революції, Першого Травня, дня народження Леніна. Згодом, під впливом українського етнокультурного середовища, росіяни, зокрема які не займали високих посад, підпадали частково українській етнічній асиміляції¹².

Інша категорія жителів Винник – українці-переселенці та приїжджі із західноукраїнських областей дуже шанобливо ставляться до народних традицій. У побуті вони всією родиною святкують всі релігійні свята. На Великдень відвідують могили померлих родичів. Так було і в радянську добу, хоч, зрозуміло, в дещо обмежених виявах.

На сучасному етапі особливістю розвитку Винник є збереження у побуті ко-

рінними жителями місцевих традицій, співіснування поряд з ними звичаїв і традицій, принесених приїжджим некорінним населенням. Часто ця грань між місцевими і немісцевими звичаями уже не простежується. Відносно інтенсивний розвиток промисловості призвів до значного росту населення міст.

На нинішньому етапі у Винниках із загальної кількості населення у 13,5 тис. осіб заледве набереться 20% таких, кого можна назвати корінними мешканцями. Незважаючи на це, є підстава вважати, що етнокультурне обличчя міста-супутника великого міста у значній мірі відображає специфіку культури і побуту всіх його основних груп.

¹ Ковалевська Т.М. Львівська область. – К.: Рад школа, 1961. – С. 51.

² ДАЛО. – Ф. Р-390. – Оп. І. – Од. Зб. 7. – Акр. 22.

³ Комаринська З.М. Українсько-польські взаємини: 30–50-х рр. ХХ ст. погляд в минуле – заради майбутнього // Винниківський вісник. – 1997. – № 8 (додаток).

⁴ Макарчук С.А. Социалистические преобразования в быту рабочих Прикарпатья. Автореферат на соискание научной степени кандидата истор. Наук. – К., 1964.

⁵ Терлюк І.Я. Росіяни західних областей України (1944 – 1996 рр.). Львів: Центр Європи, 1997. – С. 101

⁶ Кубійович В. Наукові праці. Т. І. – Париж – Львів: Фенікс, 1996. – С. 142–143

⁷ Польові матеріали автора. Дослідження 1997–98 рр.

⁸ Оникиенко В.В., Поповкин В.А. Комплексное исследование миграционных процессов. – М.: Статистика, 1973. – С. 155.

⁹ Гарань О.В. Проблеми формування національних кадрів у західних областях України у 2 пол. 40–50-х рр. // Український історичний журнал. – 1989. – № 10. – С. 59.

¹⁰ ДАЛО. – Ф. Р-283. – Оп. 13. – Спр. 6. – Арк. 10.

¹¹ ДАЛО. – Ф. Р-1525. – Оп. 1. – Спр. 318. – Арк. 1–36.

¹² Терлюк І.Я. Згадана праця. – С. 119.